

ES-álitið

Oddagrein

Tað er atfinningarverdugt, at ES álitid bert setir upp tveir møguleikar fyri framtíðar tilknýti okkara við ES. Tað tykist, sum nevndin og við henni lögmaður, ið er hin heitasti ES maður, vilja tryggja sær, at orðaskiftið í Føroyum bert skal snúgvá seg um møguleikarnar, ið nevndir eru álitinum.

Við at leggja málið uppá hendan hátt er vandi fyri, at vit gloyma allar teir mongu spurningar, sum nevndarálitid ikki tykist at hava áhuga fyri at skifta orð um.

Tað, sum vit hugsa um, eru allir teir reint politisku spurningarnir. Endamálið við ES er at tryggja, at europæisika kapitalisman yvirlivir. Lagt kundi verði afturat: tann serstaki fransk-týski formurin av kapitalismu. Hetta er ein kapitalisma, sum ikki vil vita av vælferðarsamfelagnum. Hetta er ein politisk heimspeki, sum krevur at staturin skal tæna kapitalinum uttan at mukka. Úrslitið er, at ríkin verður ein margháttligur búskaparpolitikkur, har staturin tænar kapitalinum, har tað er mest hóskandi fyri kapitalin, men annars ikki sleppur at leggja seg út í, hvat kapitalurin annars ger. Úrslitið av hesum blandi er beinleiðis skaðiligur fyri umhvørvi og mentan.

Tað er m. a. slíkir spurningar, ið ikki verða nóg væl lýstir í álitinum. Í heila tikið tykist ikki sum høvundarnir rættliga hava givið sær far um, at ES er fyri tey stóru. Smá lond hava yvirhøvur ongarmøguleikar at ávirka politikkin hjá ES og stórveldini í ES hóreiggja sær, sum best ber til.

Feskasta dømið er atburður Fraklands á Mururoa. Har siggja vit, hvørja virðing eitt hitt sterkasta landið í ES hevur fyri teimum smáu og fyri umhvørvinum og har siggja vit, hvat vit kunnu vænta okkum av stórveldini í ES hóreiggja sær, sum best ber til.

Aftursvar til J. Astrup Hansen

Tað er falið Jørn Astrup Hansen fyri bróstið, at Sosialurin hevur havt samrøðu við ein fyrrverandi bankamann, ið ikki er navngivin. Bankamaðurin var, sum lesararnir minnst, atfinningarsamur móti ávisum banka, móti myndugleikum og dokumenteraði partvis sínar atfinningar. Lat meg tí byrja við at minna á, at J. Astrup Hansen í síni grein ikki afturvísir eina einastu av atfinningunum hjá fyrrverandi bankamanni.

Tá tað er sagt, skal eg geva J. Astrup Hansen rætt í, at dulnevnd lesarabrev lýta føroysku blaðini og vit royna tí at lúka sum frægest. Eg skal viðganga, at vit ikki lúka nóg væl. Hetta hevur sínar orsaker, sum eg ikki haldi grund vera at koma inn á her, tí flestu lesarar munnu vita so dánt, undir hvørjum umstøðum blað í Føroyum verða framleidd. Men hetta er sjálvsagt eingin umbering fyri tey dulnevndu lesarabrev, ið ikki áttu at komið í blaðini.

Men málið, sum J. Astrup Hansen finnst at, snýr seg ikki um eitt dulnevnt lesarabrev, men um blaðmannaarbeiði, journalistikk, um ein vil og hetta okið kann eftir mínari áskoðan ikki samanberast við dulnevnd lesarabrev. At ein blaðmaður nýtir ónevndar keldur er heldur ikki eitt føroyskt fyrbrigdið. Uttan fyri Føroyar er tað einki óvanligt, ei heldur verður tað hildið at vera ómoralskt, at ein blaðmaður verjur sínar keldur.

Fyri stuttum hevði dansk blað samrøðu við ein okkara fremstu blaðmönnum. Hesin harmaðist í samrøðuni um, at avdúkandi journalistikkur í Føroyum ongarmøguleikar fekk og vísti í hesum sambandi á, at sjálf í USA varð ein forseti felður av pressuni. Hetta fekk meg at hugsa um Woodward og Bernstein, ið feldu Nixon við greinum og samrøðum, ið at kalla allar bygda á ónevndar keldur. Høvuðskeldan, ið næstan dagliga var citerað í Washington Post og varð nevnd »Deep Throat«, er mær vitandi ikki vorðin avdúkað enn. Hóast teir sostatt í stórman mun brúktu og citeraðu ónevndar keldur, vórðu Woodward og Bernstein hildnir at vera verjar fyri fólkaraðið í og við at teir høvdu felt tann kriminella forsetan og alt hansara harkalið.

Nú verði tað langt frá mær

at samanbera meg sjálfan við Woodward og Bernstein, enn minni eg kundi droymt um at samanberað føroyskar bankastjórnarar við Nixon og hansara harkalið. Eg taki hetta bert fram sum eitt dømi um, at tað undir ávisum umstøðum verður hildið at vera beinleiðis rósverdugt at nýta ónevndar keldur og at blaðfólk verja sínar keldur.

Ein tann fremsta dygðin við demokratium er, at vit hava talu- og skrivifrælsi. Men hetta merkir kortini ikki, at landsins borgarar sum heild óstraffaðir fritt kunnu siga og skriva, hvat tað skal vera. Eg hugsi ikki her um lóggávuna móti ærumeiðing, men heldur um tann beiska veruleika, at nakrir einstaklingar og bólkur hava stórt vald.

Demokratiska eftirlitið við hesum valdi virkar tíverri ikki betur enn so, at mangur her í landinum hevur golið dyrt fyr alment at siga valdmiklum fólki og stovnum sannleikan og fyr alment at finnst at teimum. Tað er púra óneyðugt at nevna dømi um hetta fyrbrigdið. Hetta er bara tíverri so. Hinvegin kunnu vit ivaleyst øll verða samd um, at best var um samfelagið var soleiðis háttað, at óneyðugt var at verja keldurnar. Men so langt eru vit tíverri ikki komin enn í okkara demokratisku menning. Undir

slíkum umstøðum vil eg halda fast við rættin hjá einum blaðfólki at verja sínar keldur.

Tá hetta er sagt, skal eg í fyrsta lagi gera vart við, at tá vit her tala um ónevndar keldur, so tala vit bert um persónar/keldur, ið eru kendar blaðstjórnini. Í øðrum lagi vil eg sterkt undirstrika, at hetta at nýta ónevndar heimildir er ein arbeiðsháttur, ein eigur at nýta við størsta varsemi. Vit eiga tí bert at nýta ónevnd heimildarfólk, um hesi eru blaðstjórnini kend við navn og talan heilt klárt er um mál av almennum áhuga.

Fá mál hava eftir mínum tykki í nýggjari tíð størri almennan áhuga enn bankamálið og alt sum haruppi hongur. Avgerðirnar í bankamálinum gripa inn í gerandisdagin hjá at kalla hvørtjum mannarni her í landinum. Avgerðirnar í bankamálinum hava ikki bert lagt tungar figgarligar byrðar á herðarnar á flestu føroyingum, men tær eru opinberliga ivasamar og mong við mær munnu sita eftir við varhuganum av, at ikki alt er upplýst so væl, sum borgararnir í einum demokratiskum samfelag hava krav uppá – milt sagt. Um einki var at seta spurnartekin við, hevði væl heldur ikki verið neyðugt við eini almennari bankakanning.

Tað var út frá hesum forreytum, at vit gjørdur av at virða ynski bankamansins um ikki at avdúka hansara navn. Tað ber sjálvsagt til at gera gjøldur burtur úr hesum og royndunum at lýsa nakrar av teimum margháttligu avgerðum, ið tiknar eru í bankaheiminum tey seinastu árin. Men tey, sum lifa undir avgerðunum, halda tað valla vera nóg mikið at sláa alt upp í glens.

Uttan mun til, hvat vit annars halda um bankamál og onnur margháttlig mál í Føroyum, so stendur framvegis eftir, at nøkur fólk eru so væl fyri í les hava so stórt vald, at tey kunnu finnst at hvørjum, tað skal vera. Tað fær ongarmøguleikar fyri tey. Men samstundis eru tað mong – alt ov mong, sum sita soleiðis fyri í systeminum, at tey útseta seg fyri at missa livibreyðið, um tey leggja navn til álvarsamar avdúkingar og atfinningar. Eg skal ikki her gera nakra roynd at forklára, hví tað er soleiðis, men eg giti at tað hevur nakað at gera við tað yálkenda fyrbrigdið um vald, sum korrumpar og, sum longu nevnt, við tørvandi demokratisk eftirlit. Vit hava sum heild í okkara annars frálíka vestur-europeiska demokrati í roynd og veru litið demokratisk eftirlit við tí, sum fer fram á gólvinum og fyri alt tað heldur ikki á toppinum – hvørki á almennum stovnum ella í privatum fyrirtekum. Men tað kemur vónandi einaferð, við at demokratið vónandi støðugt mennist, eitt nú við at pressan ger sína demokratisku skyldu við øllum tí, ið harav fylgir og við tí lóg-gávu um alment innlit, sum eftirhondini finst í flestu vestur-europeiskum londum og eisini í Føroyum.

Eg kann sostatt illa koma til áðra niðurstøðu, enn at so leingi fólk ikki kenna seg trygg í teirra arbeiði ella dagligu viðurskiptum sum heild, um tey koma við avdúkingum ella atfinningum og valdið stendur ímillum at lata tey fáa orðið ella at teppa tey, fari eg at lata tey fáa orðið í Sosialinum. Í slíkum føri má tað vera blaðmánsins skylda at verja sínar keldur. Tað havi eg gjørt higartil og tað ætli eg framvegis at gera og verði ivaleyst ikki einsamallur í føroyska blaðheiminum um hesa støðu.

Jan Müller